

BİR MİLLET YOK EDİLEMEZ: 19 MAYIS 1919

*Seyit Sevdî**

ÖZET

19 Mayıs 1919 Milli Mücadele tarihi yeni bir devletin ortaya çıkışını, yeni bir ulusun oluşumu ayrıca milletin tek bir kişi etrafından birleşip Kurtuluş Mücadelesi vererek bağımsızlığına kavuşacaktı. Türkler tarih boyunca esir yaşamamış, her daim bağımsızlığına düşkün bir millettir.

M. Kemal 19 Mayıs 1919' da Samsun' a çıktığı vakit kimileri Ondan kurtulduğunu kimileri ise Şişli' de evinde toplanarak ileride kurulacak olan Cumhuriyetin temellerini atan Paşalarla beraber Milli Mücadele başlamış olacaktı. Mitinglerin başlaması M. Kemal gibi bir liderin çıkmasıyla etrafında birleşen halkla Türk Milleti bağımsızlığına kavuşacaktı.

Anahtar Kelimeler: 19 Mayıs 1919, Mustafa Kemal Atatürk, Kuvayi Milliye Ruhü

BİR MİLLETİN UYANIŞI VE 19 MAYIS 1919

19 Mayıs 1919 Türk Tarihinin önemli dönüm noktası idi. Osmanlı Devleti savaşın yenik çıkmış, Türk Milleti cepheden cepheye koşmuş, Yemen' de Sina Çöllerinde, Kafkasya da, Galiçya Cephesi' nde evlatlarını kaybetmişti. Savaş sonunda yenik ayrılan Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesini imzalamıştı.

Osmanlı İmparatorluğu bir dönem cihan imparatorluğu olmuş, zaman geçtikçe de içindeki çözümler çürümeler neticesinde imparatorluk yavaş yavaş çökmeye başlamıştı. Ekonomik anlamada çökme, bilim yolundan uzaklaşılması, yönetim açısından kafes usulu vs. gibi etkenler devletin de zayıflamasına neden olmuş ve böylece imparatorluk dağılmaya başlamıştı.

19 Mayıs sadece bir ulusun kurtuluşu değil aynı zamanda milletin yeniden kurtuluşu muasır medeniyetlere ulaşmak için de kurtuluşun tarihidir. Çünkü **“Milleti, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.”** Formülünün içinde bütün devrimler gizli bu formül amacın sadece bağımsız bir Türkiye kurmak değil, millet egemenliğini de getirmek olduğunu ifade eder.¹ M. Kemal bir yandan halkı tekrar örgütleyecek, Milli Mücadele için komutanları, halkı yanına çekmek isteyecek, Kongreler düzenlenerek Millet Egemenliğini hakim kılmak isteyecek, kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti için kongrelerde devrimlerin alt yapısını hazırlayacak ve M. Kemal bu zor şartlar altında Milli Mücadele' ye halkıyla başlayacaktı.

19 Mayıs 1919' da M. Kemal Samsun' a çıkarken aynı zamanda bağımsızlığını yitirmiş halkların, sömürü altında bulunan devletlerin de kaderini etkileyecek bir sürecin başlangıcını da oluşturuyordu. 19 Mayıs' ı anlamak için öncelikle temel olarak yapılması gereken ulusal kurtuluş savaşımızı anlamak doğru yorumlamak gerekir. Bugün 19 Mayıs 1919' u anlamayanlar elbette Kuvayi Milliye ruhunu da anlamamıştır. M. Kemal Samsun' a çıkarken O daima millete güvenmişti.²

Günlerden pazartesi, tarih 21 Nisan 1919 ... İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe Osmanlı hükümetine Karadeniz' deki çetelerle ilgili bir nota verdi ve bu nota Ulusal

* Tarih, E-Posta: sevdi.92@outlook.com

¹ Sadi İrmak, “19 Mayıs' ın Yeni Görüşü”, **Milliyet**, 18 Mayıs 1974, s. 2

² Kansu Atatürk' ün tayin edilmesini şöyle anlatır: “*Fahri Yaver-i hazret-i şehriyari mirliya Mustafa Kemal Paşa üçüncü ordu müfettişliğine tayin edildi. Paşa, sadrazam Damat Ferit Paşa ve kabine erkanı ile müzakere ve temaslarını bitirir bitirmez vazifesi başına hareket edecektir.*” Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum' dan Ölümüne Kadar Atatürk' le Beraber**, Türk Tarih Kurumu, Cilt 1, Ankara, 1997, s. 11

Bağımsızlık Savaşımız için adeta gökten inmiş bir müjde gibidir.³ Bu nota, Mustafa Kemal' in Samsun'a gitmesi için ordu müfettişliği görevinin verilmesine neden olmuş, sonuçta Türklerin Anadolu' da bağımsız bir ulus devlet, cumhuriyet kurmalarının yolu açılmıştır.⁴

O Aydın'da bulunan “Efe” lere, Antep’ te bulunan “Gazi” lere, Erzurum’ da “Nene Hatunlara” inanmış ve memleketin her yerinde bu davaya gönül veren nice vatan evlatları mücadeleye katılmıştı. Bu ruh Kuvayı Milliye adı altında birleşmiş, düşmanı ve işbirlikçilerini memleketten göndermiş ve bu davada vatan toprağı için ölmeyi göze almışlardı. Ve bizi ezmek isteyen emperyalizm ve işbirlikçilerine karşı dize getirildiler ve büyük ozanın da dediğı gibi:⁵

“Ve Kayserili bir nefer
Yanan şehrin kızılısı içinden gelip
Öfkeden sevinçten ,
ümitten ağlaya ağlaya ,
Güneyden Kuzeye
Doğudan Batıya
Türk halkıyla beraber
Seyretti İzmir rıhtımından Akdeniz'i.”

1919 yılını anlatan bir esir Türk subayı S. Karatug, Birinci Dünya Savaşı’ nda esir düşmüş, İskenderiye’ de Seydi Beşir İngiliz esir kampına sürülmüştü o günleri şöyle anlatır:⁶

“...1919’ un başlangıcını unutmayalım. **Hayat hakkımız tanınmıyordu. Meclis’ ten kovuluyorduk. Çünkü ümitsizliğe düşmüştük. Dünya barışının adeta bir anahtarıyız. Dün aleyhimize yürüyen yabancı kalemler, ihtirashlı fikirler, şimdi de hiç utanmadan övüyorlar bizi. Çünkü Anadolu’ da yükselen yumruklar var, hakkını isteyen büyük bir kitle...**”

Ümitsizliğe düşen bir halk, yabancılara sığınmaya çalışan bir sürü insanlar. O günün şartları durumu elbette zordu lakin memleketin işgal edilmesi bazı işbirlikçilerin de İtilaf Devletlerini desteklemesi elbette kabul edilemezdi. Atatürk, İstiklal Savaşı'na dair en önemli belge olan Büyük Nutuk'ta (1927) durumu şöyle anlatıyor:⁷

“1919 senesi Mayısının 19. günü Samsun'a çıktım. Vaziyet ve umumi manzara: Osmanlı Devletinin dahil bulunduğu grup Harb-i Umumi'de mağlup olmuş, Osmanlı Ordusu her ta-rafta zedelenmiş, şeraiti [şartları] ağır bir mütarekename imzalanmış, Büyük Harb' in uzun seneleri zarfında, mil let yorgun ve fakir bir halde, millet ve memleketi Harb-i Umumi'ye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten firar etmiştir. Saltanat ve hilafet mevkiini işgal eden Vahdettin mütereddüt [tereddüt içinde], şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği yeni tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın riyasetindeki kabine aciz, haysiyetsiz, ce- bin [korkak], yalnız Padişah'ın iradesine tabi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek [koruyacak] herhangi bir vaziyete razı.

³ Alev Coşkun, **Samsun’ dan Önce Bilinmeyen 6 Ay**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, Ekim, 2008, s. 334

⁴ Alev Coşkun, a.g.e., s. 334

⁵ Toktamış Ateş, “19 Mayıs’ in Anlamı ve Türkiye”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1977, s. 1

⁶ Tarık Zafer Tunaya, “Medeniyet, Sadece Bir Biçim Meselesi Değildi”, **Milliyet**, 12 Kasım 1963, s. 5

⁷ Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2009, s. 196

Ordunun elinden silahı ve cephanesi alınmış ve alınmakta ... İtilaf devletleri mütareke ahkâmına riayete [hükümlerine uymaya] lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da ...

M. Kemal Samsun' a çıkacağı vakit “İngiliz Muhipler Cemiyetinde” Sait Molla ile Ali Kemal ile baş başa vermişler Mustafa Kemal' in Anadolu'ya hareketi için konuşuyorlardı:

-Gaflet, öyle bir gaflet ki tarih mislini ender kaydeder. Hiç Mustafa Kemal bırakılır mıydı?

-Dainiz de öyle düşünüyordum. Defalarla Sadrazam paşaya söyledim.

-Bırak şu ipi dolaşık eşeği.. Dün Meclisi hası vükela dağıldıktan sonra sordum: Anadolu' ya ordu müfettişi mi, yoksa hidiv mi gidiyor? Kulağıma eğildi ve dedi ki: “Hayır, mirim menfa olarak gidiyor, fakat söz aramızda kalsın.”

Demiş, aynı gün ise Topkapı Sarayında da Kiraz Hamdi ile İsmail Hakkı Hoca aynı mevzu üzerinde durmuşlardı:

-Cümlemizin gözü aydın hocam. Mustafa kemal yarın Samsun' a çıkacak.

-Umduğumuz gibi çıksa çok iyi amma korktuğumuz gibi çıkacak sonra galiba...”

Konuşmaları geçmiş, başta olan memleketi yabancıların işgali için her ortamı hazırlayan Hürriyet ve İtilaf Fırkasının merkezinde hep aynı mesele görüşülüyor, Süleyman Şefik ile Avranoszade Sami arasında:

“-Nihayet Mustafa Kemal' i atlattık ve bugün Samsun' a attık.

-Bilakis biz aldatıldık gibi geliyor bana paşam. Bakalım işin sonu ne olacak?

-Elbette muvaffakiyet. Göreceksin bayram yapacağız...

-Evet bayram... Fakat bize mi ona mı tarih gösterecek bunu...”

M. Kemal bir an önce Samsun' a çıkmak istiyordu ve Babıali' de bir kuşkulama hakkında bir çok şey söylendiği seziyor, Paşa bir an evvel İstanbul' dan ayrılmak istiyor, Bandırma vapurunun emekli süvarisi İsmail Hakkı Durusu o günlere ait hatıralarında diyor ki:

“Hareketlerimizden bir gün evvel paşa beni idareden Harbiyedeki dairesine çağırılmıştı. Nasıl hareket edeceğimizde dair bazı sualler sordu. Dedi ki: “Yarın öğle üzeri hareket edeceğiz. Ona göre hazırlanınız.”

Ertesi günü zeval vakti gemiyi şereflendirdiler. Kontrol heyeti de geldi ve derhal hareket edebileceğimizi söylediler. Derhal hareket ettik. Boğazdan çıkınca çok şiddetli bir fırtına ile karşılaştık. Fakat fırtına ne kadar şiddetli olursa olsun yolumuza devam kararı vermiştik. Maiyetlerindeki zatları deniz tutuyordu. Herkes kamarasına çekilmişti. Fakat paşa kış taraftaki köşkte bir köşeye dayanmış oturmakta ve kendilerinde doğuştan bir haslet olan kalp metanetlerinin esiri olarak, fütursuz ve daima bir tefekkür içinde bulunmakta idi. Son süratimiz olan yedi mille Karadenizin amansız dalgaları arasında yuvarlana yuvarlana bin zorlukla İnebolu ve Sinop' a uğrayarak 19 Mayıs günü şafak vakti Samsun' a vardık.”⁸

⁸ Milliyet, 19 Mayıs 1962, s. 3, Mustafa Kemal Paşa ve emrindekileri vapurdan almaya gelenler, yolcu iskelesi siğ olduğu ve dalgalar da yalpa yaptığı için onları, merkez iskelesine çıkardılar. Uzun ve tahta iskeleden indikten sonra Mustafa Kemal Paşa' yı bir bando mızıka, bir müfreze asker karşıladı. Samsun Sancak Beyi Ethem Bey ile şehrin ileri gelen memurları, ilk Milletvekillerinden, Boşnakoğlu Süleyman Bey ve Manavcılar Kahyası Hacı Molla Dursun Efendi, şehir adına Paşaya hoş geldin dediler. Mustafa Kemal Paşa önceden hazırlanmış Mıntika Palas Oteline yaya olarak gitti. Biraz dinlendikten sonra da Sancak Beyine, Belediye Başkanına ziyaretlerini iade etti. Refik Necdet Aktaş, “İngilizler Mustafa Kemal' i adım adım takip ediyorlardı”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1964, s. 5

Mustafa Kemal Paşa Samsun' a hareket edeceği vakit işgal kuvvetlerinin desteğiyle Yunanistan İzmir' i işgal etmeye başlamıştı. 22 Mayıs Cuma günü yapılan Kadıköy Mitinginde Saime Asker Hanım işgalcilere şöyle hitap ediyordu:⁹

*“Galipler! Size hitap ediyorum. Eğer mücahedeleriniz insanları mesut etmek içinse biz de insanız... **Bir millet yok edilemez! Ben kendimi hürriyeti gaspedilmiş bir milletin kızı olarak istiklalimize nasıl yürüyeceğimizi söyleyeceğim...** Oğlum bana (Ben neyim) ilk sorduğu gün, ona semalardan haykıran bir melek gibi (**Büyük tarihli bir Türksün!**) diye hitap edeceğim. **Bu nida bu ses onun, ruhunda ne fırtınalar koparacak!...** “*

Bu ruh elbette M. Kemal Paşa' nın önderliğinde Milli Mücadele' ye katılacak mitingler, direnişler, yerel kongreler önderliğinde memleketi hem işgal eden hem de yerli işbirlikçilere karşı mücadele başlayacaktı.

İstanbul Hükümeti milletten kopuk, işgalcilere teslim olmuş bir yapıda iken Anadolu ise kararlı direnişi ve milletin tekrar harbe hazır olması Anadolu' yu İstanbul Hükümetinden ayırıyordu. M. Kemal Samsun' dan Amasya' ya doğru Dağ başını duman almış marşıyla ilerlerken kararını da ortaya koymuştu: **Memleketi, yine memleketin azmi ve kararı ile kurtarmak...** Parola böylece konulmuştu. Dr. Tevfik Rüştü Aras (Eski Dışişleri Bakanı) o günleri yazsısında şöyle anlatır:¹⁰

“...İstanbul' a Birinci Dünya Savaşının mağlubiyetle sonuçlanan hazin akıbeti üzerine yapılan mütarekeye göre, amansız galipleri tarafından asker çıkarılmış ve limana düşman donanmaları dolmuştu. Böylece düşmanlarımızın nüfuzu altına giren İstanbul Hükümetine, memleketin selametini milletimizin kendisini savunmasında arayacak yerde artık bir manası kalmayan padişahın taç ve tahtını korumak hevesiyle çalışan bir heyet getirilmiş olduğu cihetle, milletimizin bağımsızlığını savunacaklara karşı mefluç tedbirler ve tutuklamalar başlamıştı. Bu yoldaki faaliyetler, halkımızın öfkesini çekmemek için sinsi sinsi vesilelerle uygulanıyordu...”

Rüştü Aras' ta Bekirağa Bölüğüne tutuklanıp götürülmüştü. Aynı zamanda Fethi Okyar da Bekirağa Bölüğünde idi. Mustafa Kemal Bekirağa Bölüğünde Aras' ı ve Okyar' ı zaman zaman ziyaret ediyordu. Yine Rüştü Aras şöyle anlatır o günü: *“...1919 Mayısın ortalarına doğru, bir gün büyük liderimiz Atatürk üniformasını giymiş olduğu halde gelmişti. Pırıl pırıl parlayan bu üniforması içinde hepimizin tek ümit yıldızıydı.”* bir odada olduklarını belirttikten sonra Aras: *“Atatürk **“Bu sefer veda için geldiğini”** söyledi. Konuştuk; tasarladığı plan mucibince hareket etmek üzere Samsun' a gidiyordu...”*¹¹

⁹ Tarık Zafer Tunaya, “Medeniyet, Sadece Bir Biçim Meselesi Değildi”, **Milliyet**, 12 Kasım 1963, s. 5

¹⁰ Tevfik Rüştü Aras, “Ellinci Yılında 19 Mayıs 1919”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1969, s. 2

¹¹ Tevfik Rüştü Aras, “Ellinci Yılında 19 Mayıs 1919”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1969, s. 2



İstanbul’ da işgal altında Sedat Simavi tarafından çıkarılan Gülelyüz Dergisinin 5 Mayıs 1921 tarihli (1) numaralı nüshasında gene Sedat Simavi tarafından çizilen Mustafa Kemal’ in bu portresi altında şunlar vardı:¹²

*Nabzında bir iman vuran kanınla
Bu ziya görmeyen ufka yükseldin
Bilmem ki semadan yüksek alnınla
Güneşin doğduğu yerde mi geldin*

22 Haziran 1919'da Mustafa Kemal, Amasya'dan şu gizli genelgeyi göndermişti:¹³

“Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.

Merkezi hükümet üzerine aldığı mesuliyetin gereklerini yapamamaktadır. Bu hal milletimizi düşkün tanıtıyor.

Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

Milletin durum ve konumunu gözden geçirmek ve hakkını arayan sesini dünyaya işittirmek için her türlü etki ve denetimden uzak bir milli heyetin kurulması çok gereklidir.

Anadolu'nun her bakımdan en emin yeri olan Sivas'ta milli bir kongrenin acele olarak toplanması kararlaştırılmıştır....”

Bu tamim, Mustafa Kemal'in başkanlığında ilk önce Erzurum'da, sonra Sivas'ta toplanan milli kongrelerin niteliği ve yerine getirmek istedikleri görevi göstermektedir ve bunların kararları Padişah'a ve İtilaf devletlerine bildirildi. Tebliğlerde esas nokta şu şekilde

¹² Ömer Sami Coşar, “Mustafa Kemal, Bahriye Nazırı Olacağını Bildiren Gazeteye Bir Açıklama Yollamıştı”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1968, s. 5

¹³ Afet İnan, a.g.e, s. 197

ifade olunmuştur: ***"Milli hudutlar içinde bulunan bütün vatan bir küldür [bütündür]. Yekdiğerinden ayrılamaz."***¹⁴

"Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." Türk Milleti Atatürk önderliğinde bağımsızlığını kurtaracaktı.

Son söz olarak, General Sherrill'e göre Mayısın aynı haftasında, 15 Mayıs, 16 Mayıs ve 19 Mayıs tarihlerinde talih ikili bir yol geçişi vermişti. Sherrill şöyle yazar:¹⁵

"Talih bir taraftan Yunanlıları İzmir'e çıkarırken öbür taraftan, onlara karşı koyacak Mustafa Kemal'i Samsun'a getiriyordu. Bu dramda, Yunanlıları İzmir'e gönderen L. George ve Mustafa Kemal' i Anadolu'ya atayan Vahdettin adında iki kukla, talihin aleti olmuşlardır."

¹⁴ Afet İnan, a.g.e., s. 198

¹⁵ Alev Coşkun, a.g.e., s. 412

Kaynakça

Alev Coşkun, **Samsun' dan Önce Bilinmeyen 6 Ay**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, Ekim, 2008

Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum' dan Ölümüne Kadar Atatürk' le Beraber**, Türk Tarih Kurumu, Cilt 1, Ankara, 1997

Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2009

Yazılar

Refik Necdet Aktaş, “İngilizler Mustafa Kemal' i adım adım takip ediyorlardı”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1964

Sadi İrmak, “19 Mayıs' ın Yeni Görüşü”, **Milliyet**, 18 Mayıs 1974

Tarık Zafer Tunaya, “Medeniyet, Sadece Bir Biçim Meselesi Değildi”, **Milliyet**, 12 Kasım 1963

Tevfik Rüştü Aras, “Ellinci Yılında 19 Mayıs 1919”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1969

Toktamış Ateş, “19 Mayıs' ın Anlamı ve Türkiye”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1977

Ömer Sami Coşar, “Mustafa Kemal, Bahriye Nazırı Olacağını Bildiren Gazeteye Bir Açıklama Yollamıştı”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1968